

ԿԱՍԻՈՍ ԼԵՌԸ

Աշնան վերջին օրերն էին: Բերֆահաւաֆից յետոյ մարդիկ պատրաստութիւն էին տեսնում դիմագրաւելու ցրտաշունչ ձմեռը: Թէեւ արեւը դեռ շողում էր, սակայն նրա ջերմութիւնը չափազանց նուազել էր, իսկ փայլն էլ կորցրել էր իր երիտասարդական թարմութիւնը: Օրերը կարճացել էին:

Հայրս աշխատանքի գնալուց առաջ ջուր խնդրեց, եւ մայրս մեր տան արծաթափայլ թասը ջրով լցրեց ու տուեց նրան, որից մի քիչ ըմպելուց յետոյ՝ ասաց.

- Զուրն իր համը փոխել է, Կասիոսի կատարին անպայման ձիւն է իջել: Անմիջապէս դուրս ելայ նայելու Կասիոսի գագաթին, եւ իրօք այնտեղ գիշերով ձիւն էր իջել: Տեսարանը հոյակապ էր: Արեւի հետ միառժամանակ փայլում էր ալեհեր Կասիոսը՝ նորահարսի պէս սպիտակ ֆողով պնդադարձում, քայց ցրտաշունչ ու մեհակ:

Գարնան ձնհալին դարձեալ երեւում էր նրա լերկ ու վրանածե գագաթը, մինչ նրա դալարագեղ լանջերին յորդում էր վերանորոգ ու ցնծալից կեանք՝ գունագեղ ծաղիկների հազարաբնոյթ հրապոյրներով պսակուած ու թռչունների փաղցրահնչիւն մեղեդիներով նոխացած:

Երբեմն նրա գագաթը ամբողջովին կորչում էր մառախուղի կամ թխպոտ ամպերի մէջ: Այնուհետեւ անձրեւն սկսում էր մաղել՝ խորհդաւոր եւ ախորժալուր մի շրշիւնով: Մէկէն լսում էր ամպրոպի ահեղաշունչ ձայնը, շանթեր էին փայլատակում նրա քարձունքներում, անձրեւը դառնում էր տեղատարափ: Փայլատակումներն աւելի սարսափազդու էին յատկապէս գիշերով,

երբ խոր մթութեան միջից մի ակնթարթ լուսաւորում էր լեռան կատարը, իսկ որոտի ձայնից էլ դղրդում էր երկիրը, մինչ շանթերը քեկանում էին Կասիոսի կողից դուրս ցցուած մի անմատչելի ժայռազանգուածի պռունգին, որը գիւղացիների կողմից կոչւում էր Կայծակի սար, որից ներքեւ քացւում էր մի անդնդախոր կիրճ՝ շտեմարան մոլեգնող ֆամիների:

Կայծակի սարից ոչ հեռու հայ գիւղացիք մի ուխտատեղի ունէին՝ Բալում անունով: Նրանից մի քիչ ներքեւ կար սառնորակ ջրով մի զուլալ աղբիւր: Այսօր թէ՛ այդ ուխտատեղին եւ թէ՛ Կասիոս լեռը մնում են սահմանից այն կողմ, այդուհանդերձ նրանց անմահական ու փաղցրայուշ տեսին ոչ մի բիրտ ուժ չի կարող վարագոյր փաշել:

Տխրահոչակ սահմանից այս կողմ հէնց որ աչք քացեցինք՝ մեր հայեացքը դիպաւ Կասիոսի ճաղատ գագաթին, որ կարծես թէ մի դարաւոր ու խորհրդաւոր պատգամ ունէր մեզ հաղորդելու: Այնուհետեւ մեր մեծերից յաճախ լսում էինք, որ այդ լեռան քարձունքներում գտնուել են քազմաթիւ հնութիւններ, որ այնտեղ է փորձել Արրահամը զոհել իր որդուն աստծուն, որ այնտեղ են հաւաքում դիւցազունների ոգիները ու ժողովներ գումարում՝ որոշելու աշխարհի նակատագիրը, որ Բալումի մօտով հոսող աղբիւրի ջուրը բուժիչ յատկութիւն ունի եւ նրանից խմողը էլ ուրիշ ջրի համը չի զգայ: Եւ, իսկապէս էլ, մեծահասակ մարդիկ կարօտն էին փաշում այդ սրբազան աղբիւրի ախորժափամ ջրի:

Կասիոսի շուրջընդոյրը գտնուող գիւղերն ու աւանները ամբողջութեամբ

կանաչապատ են, մինչդեռ ինքը՝ լեռը, բոլորովին լեռկ, այն աստիճան, որ այսօր արարները այն կոչում են Զեքել էլ-Ակրա, այսինքն՝ Ճաղատ լեռ։ Ժամանակին նրա գագաթից կրակ է ժայթքել եւ հրաշէկ լաւանները հոսել են նրա կողերն ի վար՝ ձեւաւորելով նրա այսօրուայ բնակարանը։

Մեզանից համարեայ չորս հազար տարի առաջ Հայաստանի եւ Զագրոշեան լեռների կողմերից եկած ու Միջագետքում բնակութիւն հաստատած խուրրիները վերոյիշեալ լեռը կոչել են Քազգի կամ Խազգի, որից գալիս է լատինացած Կասիոս անունը՝ հռոմէացիների տիրապետութեան ժամանակից։ Հիւսուսները Ն.Ք. ԺԸ դարում Սիրիայից գնալով՝ գրաւել են եգիպտոսը եւ իրենց հետ են տարել ոչ միայն փիւնիկեան աստուածների պաշտամունքը, այլեւ Քազգի լեռան անունը, որն հետագայում՝ եգիպտացիների կողմից աղաւաղուելով՝ դարձել է Քասավ, որից մեծ հաւանականութեամբ ծագում է Կասիոսի լանջին գտնուող այսօրուայ Քեսար գիւղի անուանումը, քանի որ «վ» եւ «ք» տառերը հնչիւնային առումով իրար լծորդ են։

Փիւնիկեցիները Կասիոս լեռը անուանել են Սափոն կամ Սափունու, որը Հին Կտակարանում հանդէս է գալիս Ցեփոն անունով (տե՛ս Ելից ԺԴ, 1-3, Թիւ 14, 6, ուր Բահալ-Ցեփոնը գրաբարում նշուել է իբրեւ Բեհէլսեփոն)։

Սափոն լեռը կամ Կասիոսը եղել է փիւնիկ-հանանական Բահալ(Բահաղ) աստծոյ նստավայրը, որի համար էլ այդ աստուածը կոչուել է Բահալ-Սափոն՝ ի տարբերութիւն Բահալ-Հադադի կամ Բահալ-Կարմելոսի։ Այս վերջինը հրեաների պաշտած Աստծու՝ Նիւվայի մրցակիցն է եղել՝ որի բուրմերի դէմ ուժեղ պայքար է մղել եղիա մարգարէն։

Բահալ նշանակում է տէր կամ սեփականատէր, իսկ Բահալ-Սափոն՝ տէր հիւսիսի, քանզի Կասիոսը Պաղեստինի հիւսիսում է։ Բահալ-Սափոնը եղել է նաեւ Կասիոսի ստորոտում գտնուող հռչակաւոր Ուզարիտ քաղաքի (Ռաս էլ Շամրա) պաշտպան աստուածը՝ փոխարինելով էլ աստծուն։ Բահալը Բաբելոնում եւ Պալմիրայում կոչուել է Բէլ, որն աֆադերէն նոյնպէս նշանակում է տէր։ Նա հանդէս է եկել իբրեւ ամպրոպի ու պտղաբերութեան աստուած։

Բահալ-Սափոնը համեմատուել է յունական Զեւսի կամ հռոմէական Յուպիտերի հետ, իսկ Սափոնը կամ կամ Կասիոս լեռը նոյն արժէքն է ունեցել ինչ որ Օլիմպոսը՝ յոյների համար, իբրեւ Զեւսի եւ այլ աստուածների բնակավայր։ Այդ պատճառով էլ Կասիոսի լանջին գտնուող գեղատեսիլ վայրը կոչուել է Բահալիմ կամ Բահալում՝ իբրեւ օթեւան բոլոր աստուածների, որն այսօր յայտնի է Բալլում անունով։

Աւանդապատումները եւ Ուզարիտում յայտնաբերուած տեքստերը խօսում են Կասիոսի գագաթին իր բնակավայրն հաստատած Բահալի կառուցած շէնդ ապարանքի մասին։ Այնուհետեւ այնտեղ տեղի է ունենում մի կատաղի պայքար, մի արիւնալի բախում Բահալի եւ Մովթի միջեւ։ Վերջինս փիւնիկեցիների անբերրութեան, երաշտի ու մահուան աստուածն էր՝ տէրը ստորերկրեայ աշխարհի կամ «դիակների հաւաքավայրի»։ Նա քէւ եղբայրն էր Բահալի, քայց գայրացել էր նրա դէմ, քանի որ այս վերջինը ժառանգել էր քարձրագոյն աստծոյ՝ էլի աթոռը։

Բահալի եւ Մովթի գէնքերի շաչիւնից երկրաշարժ է տեղի ունենում,

Սափոնայի քարձուկներից ժայռաբեկորներ են պոկում ու ցած գործելով՝ բլուրներ կազմում, կիրճեր են գոյանում ու յանախ լցում ծովի ջրով: Կատաղում է նաեւ ծովի աստուած Եամը:

Ի վերջոյ Մովթին յաջողում է սպանել Բահալին: Դրա վրայ Անատ աստուածուհին, որը բոլորն էր Բահալի, արդար վրէժխնդրութեան կրակով բորբոքուած՝ իջնում է ստորերկրեայ աշխարհ, գտնում է Մովթին եւ իր սրով կտրատում նրա մարմինը: Մովթի ոչնչացումից անմիջապէս յետոյ՝ Բահալի յարութիւն է առնում ու վերստին յայտնում Կասիոսի վրայ: Նրան այնուհետեւ սկսում են կոչել՝ «անպարտելի տէր Սափոնի», իսկ Կասիոս լեռն էլ դրանից յետոյ նկատի է առնում իրրեւ «Յաղթանակի քարձուկ»:

Այս բոլորից յետոյ, հիմա առաւել եւս հասկանալի է, թէ Կասիոսի հիւսափանչ ու կախարդական գեղեցկութիւնը ըմբռնած մեր տարեց գիւղացիները ինչպիսի՝ կարօտով էին նայում նրա խորհրդաւոր գագաթին: Իսկ նրանք, ովքեր խմել էին Բալլումի մօտակայքից բխող սառնորակ աղբիւրի քաղցրահամ ջրից, պատահում էր, որ իրենց մահուան պահին բուռն ցանկութիւն ունենային մի վերջին անգամ ըմպելու նրանից, այդպիսով մարելու իրենց կարօտը եւ հովացած սրտով քաժանուելու այս աշխարհից, քայց այդ անիծեալ սահմանը արգելք էր մարդկային այդ նուիրական փափաքի յագեցմանը...

Այս պահին միտքս ընկաւ վանեցի Ասանէթը, թող Աստուած ողորմի հոգուն,

որն իր պաշտելի ծննդավայրից տասնեակ հազարաւոր կիլոմետր հեռու, մահուանից առաջ, հոգեվարքի ժամանակ, Արտամետի խնձոր էր ուզում կամ մի թաս ջուր՝ Ապարանջան աղբիւրից: Համարեայ ոչ ոք չէր հասկանում նրա ուզածի իմաստը, մինչեւ, լինելով նոյնպէս վտարանդի, լաւ էի ըմբռնում խեղճ Ասանէթի ապրած տագնապը:

Դալով ինձ, եթէ պատահի, որ այս հեռաւոր եւ օտարամերժ (այն դէպքում, երբ ցանկանաս պահել ազգային մշակոյթդ եւ ինքնութիւնդ) ավերում գտնեմ իմ վախճանը, պիտի ուզէի կենացս գէթ վերջին պահին մտքով գնալ-հասնել այնտեղ, ուր եղել է իմ ծննդավայրը, ուր անցել է իմ մանկութիւնը, որ այն երանական օրերին քնութիւնը սուրբ էր եւ անարատ: Կ'ուզեմայի վերջին անգամ նայել Կասիոսի ձիւնապատ գագաթին, որպէս զի հովացնեմ կարօտակէզ սիրտս: Իսկ եթէ կենացս այդ վերջին պահը համընկնի ձնհալին, կ'ուզեմայի տեսնել մեր գիւղի արեւածագը, երբ արեգակի առաջին ճառագայթները դիպչում են Կասիոսին եւ կարմիր գոյնով ներկում նրա դարաւոր գագաթը՝ ինձ յիշեցնելով Բահալի ու Մովթի արիւնալի բախումը, երբ ձիւնի նօսրացող սպիտակ շերտերը վերածում են արեան վտակների: Իսկ եւս հիմակուանից արդէն զգում եմ Մովթի պարտութիւնը: Որքա՞ն պիտի ուզէի ըմբռնել այդ տեսարանը. Մովթը՝ մարդկութեան այդ անխիղճ ոսոխը, ծնկի եկած ու պարտուած յաւիտեան...:

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ԳԼՆՃԵԱՆ